

*prof. dr hab. Vasyl Lypchuk*¹

Katedra Zarządzania i Marketingu
Politechnika Świętokrzyska

Strukturalny wymiar ubóstwa na Ukrainie

WPROWADZENIE

Ubóstwo jako wynik nierówności ekonomicznych istnieje w każdym kraju. Różnią się tylko jego formy i skala. Ubóstwo niezależnie od aspektów (socjologicznych, psychologicznych i ekonomicznych) zawsze związane jest z degradacją człowieka i w konsekwencji całego społeczeństwa. Właśnie z pojęciem „ubóstwa” wiąże się wiele definicji, klasyfikacji, debat i dyskusji. Ogólnie rzecz biorąc ubóstwo opisuje stan osoby odczuwającej nieobecność lub brak materialnych i niematerialnych dóbr, usług lub środków finansowych niezbędnych do jej funkcjonowania, co powoduje niemożność uczestnictwa w życiu publicznym. Życie w ubóstwie staje się czynnikiem zmieniającym psychologiczne postrzeganie przez człowieka rzeczywistości.

Ubóstwo jako zjawisko społeczno-gospodarcze jest ściśle powiązane z poziomem rozwoju gospodarczego, jego formy i przejawy, także pomysły na temat jego eliminowania są zmienne w czasie i różnią się w zależności od badanego terytorium. W związku z tym każdy kraj w danym okresie historycznym może posługiwać się nieco inną definicją ubóstwa (Ovcharova, 2009, s. 9).

Ukraina należy do krajów o wysokim poziomie ubóstwa. Ukraińcy uważają ubóstwo za główny problem życiowy, powodujący ciągłe zaniepokojenie, niezadowolone z władzy. Niespójne i niesystemowe reformy, niedoskonałe otoczenie instytucjonalne, utrzymywanie dystansu władzy centralnej od problemów społecznych obywateli spowodowało drastyczny spadek poziomu życia wielu Ukraińców i znaczną polaryzację społeczeństwa pod względem dochodów. Tempo wzrostu dochodów gospodarstw domowych znacznie odbiega od dynamiki cen i taryf komunalnych. Stwarza to znaczące utrudnienia we wdrażaniu reform gospodarczych.

¹ Adres korespondencyjny: Katedra Zarządzania i Marketingu, Politechnika Świętokrzyska, al. Tysiąclecia Państwa Polskiego 7, 25-314 Kielce; e-mail: wlipczuk@tu.kielce.pl. ORCID: 0000-0002-6696-6006.

Problem biedy na Ukrainie jest dziś jednym z najbardziej dotkliwych problemów w życiu społecznym i gospodarczym kraju. Ubóstwo jest zjawiskiem, które pojawiło się stosunkowo dawno jako skutek m.in. kryzysów i błędów w przeprowadzeniu reform, transformacji historycznych, przejścia do gospodarki rynkowej. Problem ubóstwa pozostaje aktualny nawet w obliczu pozytywnych przemian w gospodarce, a co więcej, ubóstwo przekształca się w problem odnoszący się nie tylko do teraźniejszości, ale i do przyszłości. Dlatego badanie problematyki ubóstwa na Ukrainie nabiera coraz większego znaczenia w celu stworzenia skutecznej polityki społecznej; ma także międzynarodowe znaczenie w szczególności w odniesieniu do rynku pracy.

Strukturalne różnice w wymiarach ubóstwa są wynikiem „długotrwałych, postępujących procesów pogłębiania się nierówności, trwałego wykluczenia, koncentracji siły gospodarczej, braku dostępu do zasobów politycznych i systematycznego naruszania podstawowych praw społecznych, politycznych i ludzkich” (Spicker, 2007, s. 196). Struktura wiekowa, społeczna, miejsce zamieszkania oraz zatrudnienie są podstawowymi kryteriami zróżnicowania biednej ludności Ukrainy.

Głównym celem tego artykułu, w świetle powyższych rozważań, jest ocena strukturalna poziomu ubóstwa na Ukrainie w oparciu o zdefiniowanie i porównanie jego głównych wskaźników, a także określenie sposobów przezwyciężenia tego zjawiska.

W celu ustalenia różnic strukturalnych w poziomie ubóstwa wykorzystano metody *desk research* (dane pochodzą z bazy Państwowej Służby Statystyki Ukrainy oraz Instytutu Demografii i Studiów Społecznych), analizę porównawczą, statystyczną analizę danych, obliczenia własne oraz przegląd literatury.

UBÓSTWO I PROBLEMY ZWIĄZANE Z JEGO WYMIAREM

Ubóstwo to sytuacja społeczna charakteryzująca się brakiem niezbędnych zasobów materialnych do prowadzenia „normalnego” (zgodnie z normami przyjętymi przez społeczeństwo) życia. Ubóstwo jest stanem psychicznym oraz pozycją społeczną osoby i jej rodziny charakteryzującą się skromnym standardem życia opartym na oszczędzaniu zasobów materialnych. Jako konsumenci, ubodzy ludzie koncentrują się na jedynym możliwym wyborze. Najważniejsza zasada zachowania ubogich konsumentów: niska cena jest ważniejsza niż jakość. Ubóstwo jest stanem, w którym jednostka nie może zapewnić sobie mniej lub bardziej przyzwoitego istnienia, biorąc pod uwagę normy społeczne ustanowione i ogólnie przyjęte w społeczeństwie. W społeczeństwie transformacyjnym, na które wpływ miały kryzysy, ubóstwo przejawia się coraz częściej nie tylko jako materialna, ale i duchowa składowa życiowego świata człowieka, jego bytu, ponieważ nie jest związane tylko z deficytem zasobów, a z tak zwanym wstydem społecznym, pogłębianiem świadomości własnej nędzy, uświadomienia sobie własnego ubóstwa (Rybakov, 2000, s. 4). W sprawozdaniu „Ubóstwo i rozwój w XXI wieku”

ubóstwo definiowano jako cechę „stanu ekonomicznego osoby lub grupy osób, w którym ludzie nie mogą samodzielnie opłacić kosztu dóbr, które zabezpieczają i zapewniają istnienie człowieka” (Allen, Thomas, 2000).

Z reguły ubóstwo przejawia się w krótkim okresie życiowym, charakteryzuje się niskim wykształceniem zawodowym, brakiem niezbędnej podstawy do normalnego życia, izolacją społeczną. Należy zauważyć, że kwestia ubóstwa ma istotne zabarwienie polityczne, ponieważ służy jako miernik działań różnych rządów i przywódców krajowych, dlatego często wiąże się z pewnymi manipulacjami w zakresie definiowania, wskaźników i metod ich obliczania. Samo pojęcie „ubóstwa” wymaga dodatkowych analiz, ponieważ ubóstwo jest pojęciem względnym, a kryteria ubóstwa i bogactwa są różne w poszczególnych krajach. To, co w jednych krajach jest ubóstwem, w innych warunkach można uznać za bogactwo. Należy zauważyć, że termin „ubóstwo” oficjalnie na Ukrainie pojawił się dopiero w 2001 r. w Dekrecie Prezydenta Ukrainy nr 1525 „Strategia na rzecz wyeliminowania ubóstwa” (Ukaz, 2001).

Można wyszczególnić sześć form ubóstwa: obiektywne i subiektywne, bezwzględne i względne, tymczasowe i chroniczne. Obiektywne ubóstwo zależy od kryteriów dochodu i dostępu do pewnych dóbr materialnych i duchowych, zaś ubóstwo subiektywne jest determinowane samooceną konkretnej osoby.

Istnienie ubóstwa absolutnego – związanego z potrzebą posiadania zasobów zapewniających człowiekowi biologiczne przetrwanie – i względnego, rozumianego jako brak u osoby, rodziny lub grup społecznych zasobów niezbędnych do zapewnienia powszechnie akceptowanych standardów życia w społeczeństwach wyznacza różne koncepcje, wskaźniki i mierniki ubóstwa.

Wyróżnia się trzy główne koncepcje ubóstwa: absolutną, względną i subiektywną. Koncepcja absolutnego ubóstwa opiera się na ideach brytyjskiego ekonomisty S. Rowntree’go i wskazuje na potencjalne możliwości zaspokojenia pewnego zestawu minimalnych ludzkich potrzeb (Rowntree, 1971, s. 298). Punktem wyjściowym tej koncepcji jest granica ubóstwa, czyli minimalnie dopuszczalny poziom dochodu lub (i) konsumpcji.

Stosuje się kilka cech granicy ubóstwa. Bank Światowy ustala tak zwaną międzynarodową granicę ubóstwa, czyli dzienny dochód przypadający na osobę. Wcześniej było to 1,25 USD, a od 2015 roku 1,90 USD dziennie (World Bank, 2015). Niestety, wskaźnik ten nie uwzględnia wysokiej dynamiki cen żywności, usług, a przede wszystkim kosztów komunalnych.

Niedoskonałość takiego podejścia wynika z faktu, że nie wzięto pod uwagę wzrostu nierówności w społeczeństwie – nawet niewielka zmiana tej normy powoduje znaczny wzrost liczby ubogich osób.

Najważniejszym wskaźnikiem wykorzystywanym do określenia poziomu ubóstwa jest minimum egzystencji. W biednych krajach uwzględnia on tylko zaspokojenie fizjologicznych potrzeb człowieka, natomiast w bogatszych krajach obejmuje również inne elementy, biorąc pod uwagę koszty zaspokojenia minimal-

nych potrzeb duchowych i społecznych. Metoda określania minimum egzystencji za pośrednictwem tak zwanego standardowego koszyka konsumenckiego nie jest wskaźnikiem obiektywnym z powodu subiektywnego ustalenia asortymentu produktów niezbędnych do codziennej konsumpcji. Kwoty określające minimum egzystencji są różne w poszczególnych krajach. Dla przykładu w IV kwartale 2017 roku minimum egzystencji dla jednoosobowego gospodarstwa domowego w Polsce wyniosło 582 zł, zaś na Ukrainie – 1624 UAH (220 zł).

Rozwój gospodarczy przyczynia się do zmniejszenia bezwzględnego ubóstwa, ale wzrost nierówności w podziale dochodów coraz wyraźniej pokazuje kontrast i przepaść między ubogimi a ich otoczeniem. W takiej sytuacji konieczne jest zastosowanie pojęcia względnego ubóstwa, które dotyczy szczególnie społeczeństw rozwiniętych. Względna koncepcja ubóstwa opracowana przez P. Townsenda rozpatruje ubóstwo jako stan braku zasobów gospodarczych do prowadzenia zwykłego, polecanego czy zatwierdzonego dla większości członków tego społeczeństwa sposobu życia (Townsend, 1979). Zgodnie z tą koncepcją granica ubóstwa jest względna i definiowana jako udział w średnim lub medianowym dochodzie całej populacji.

Skala względnego ubóstwa nie pokrywa się ze skalą absolutnego ubóstwa. Bezwzględne ubóstwo można wyeliminować, lecz względne ubóstwo utrzymuje się na zawsze. W ten sposób pojęcie względnego ubóstwa jest częścią koncepcji nierówności społecznej. Według Friedmana poziom ubóstwa zmienia się wraz z ogólnym standardem życia (Friedman, 1965). Względne ubóstwo raczej wzrasta, gdy wzrasta poziom życia wszystkich grup społecznych. Podejście bezwzględne prowadzi do niższych szacunków ubóstwa, dlatego jest wybierane przez biedniejsze kraje do określenia skali omawianego zjawiska.

Subiektywna koncepcja obejmuje identyfikację ubogich na podstawie ich samooceny. Zaletą tej koncepcji jest możliwość uzyskania dokładniejszych informacji na temat realnych dochodów obywateli, ponieważ w społeczeństwach przejściowych część obywateli czerpie dochody z szarej strefy. Wadą tego podejścia są istotne różnice w subiektywnej ocenie ubóstwa. Opinie ludzi o ubóstwie opierają się częściowo na wskaźnikach bezwzględnych i względnych ponieważ przede wszystkim porównując dochody i wydatki, ludzie szacują własne możliwości konsumenckie w zakresie zaspokojenia podstawowych potrzeb. Następnie dokonują porównań z przedstawicielami bardziej zamożnych grup ludności lokalnej, a także obywateli innych krajów.

Pomiaru ubóstwa można również dokonać za pomocą podejścia deprivacyjnego. Pozwala ono identyfikować ubogie osoby oceniając nie tylko ich możliwości finansowe, lecz i dostęp do określonego zestawu produktów i usług oraz ich jakości. W tym kontekście bardziej celowe jest wykorzystanie wskaźników konsumpcji zamiast dochodów ludności. Na korzyść tego podejścia przemawiają:

- sezonowe dochody właściwe dla produkcji sezonowej, zwłaszcza w rolnictwie;
- dodatkowe dochody z nieoficjalnych źródeł, zwłaszcza z transferów migracyjnych;
- obecność szarej strefy, zwłaszcza w sektorze usług.

Wszystko to często prowadzi do tego, że oficjalne wydatki ludności, poszczególnych rodzin lub osób przekraczają ich dochody.

W 2016 r. w Ministerstwie Polityki Społecznej Ukrainy zgodnie ze Strategią ograniczania ubóstwa zaproponowano nową zintegrowaną metodologię oceny ubóstwa (Pro zatverdzhennya, 2017) obejmującą trzy grupy kryteriów oceny ubóstwa:

1. główne monetarne kryteria ubóstwa:
 - względne kryterium według kosztów – poniżej 75% mediany poziomu całkowitych kosztów,
 - absolutne kryterium według wydatków – poniżej minimum egzystencji,
 - absolutne kryterium według dochodów – poniżej minimum egzystencji,
 - absolutne kryterium według dochodów – poniżej ustawowego minimum egzystencji.
2. inne monetarne kryteria ubóstwa:
 - kryteria ONZ – wydatki poniżej granicy ubóstwa określone przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Europy Środkowej i Wschodniej (5,05 USD według parytetu siły nabywczej),
 - kryteria UE – poniżej 60% mediany dochodu.
3. niemonetarne kryteria ubóstwa:
 - obecność w gospodarstwach domowych czterech z dziewięciu cech deprivacji ustalonych według metodologii Unii Europejskiej.

Badania dotyczące ubóstwa na Ukrainie opierają się na losowym badaniu warunków życia w rodzinie i są prowadzone przez państwowe organy statystyczne na bieżąco od 1999 r.

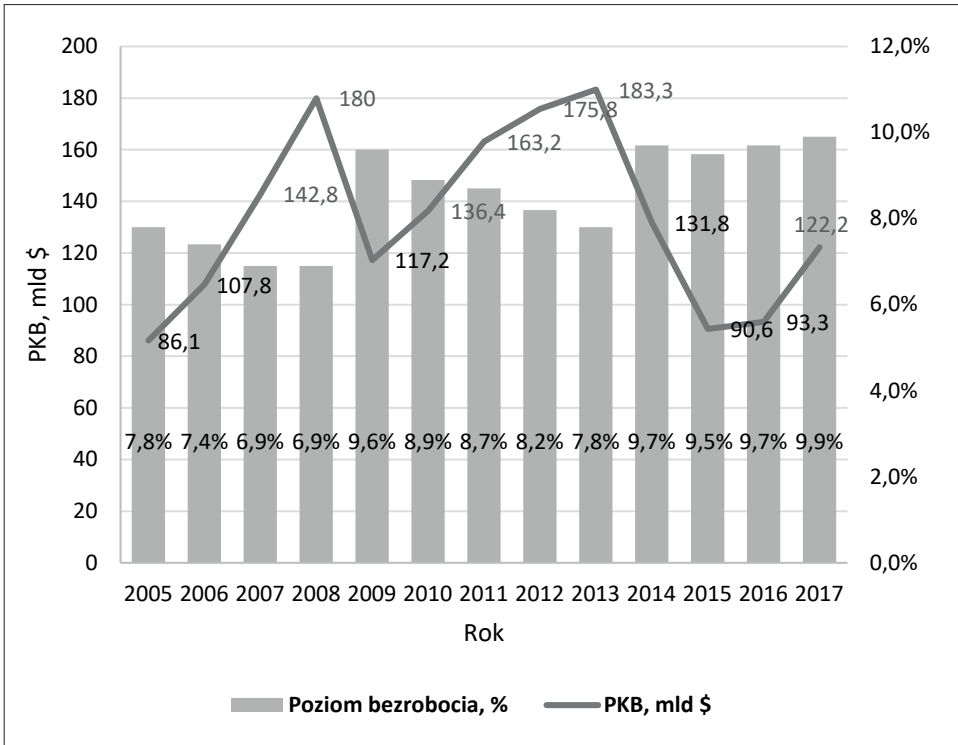
POZIOM UBÓSTWA NA UKRAINIE

Ubóstwo jest wynikiem interakcji różnych powiązanych ze sobą przyczyn. Główną przyczyną pojawienia się masowego ubóstwa na Ukrainie była społeczno-gospodarcza transformacja społeczeństwa i szokowe przeprowadzanie reform. W rezultacie zmniejszyła się skala produkcji, krajowy produkt brutto i wzrosło bezrobocie (rys. 1). Ukraina nie była w stanie wyleczyć się z kryzysu z 2008 r., który później, ze względu na wydarzenia polityczne (Krym i wschodnia część Ukrainy) oraz trwające operacje wojskowe, zyskał nowe cechy w 2013 roku.

Ponieważ ubóstwo zależy od dochodów ludności bez wątpienia kluczowy jest poziom zatrudnienia ludności kształtujący się w zależności od poziomu dobrobytu i rozwoju ekonomicznego społeczeństwa. Niestety, Ukraina reprezentuje bardzo niskie tempo rozwoju gospodarki. W 2017 r. PKB *per capita* wyniósł zaledwie 2639,82 USD, tj. 5,2 razy mniej w porównaniu do Polski (World Bank, 2018).

Głównym problemem jest to, że młodzi ludzie są najbardziej zagrożoną kategorią bezrobotnych. Jest to przyszły kapitał ludzki społeczeństwa, który niestety

jest zorientowany głównie na zewnętrzne rynki pracy. Jednak niektórzy bezrobotni nie są tak naprawdę ubodzy, ponieważ dostosowali się do współczesnych warunków gospodarczych i znaleźli źródła zarobków poza oficjalną gospodarką.

Rys. 1. Zmiana PKB oraz poziomu bezrobocia na Ukrainie

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Derzhavna sluzhba, 2018).

Analizując stan i dynamikę ubóstwa na Ukrainie można wnioskować o jej osłabieniu. Dotyczy to w szczególności absolutnych monetarnych wskaźników ubóstwa. Najbardziej odczuwalne jest to według bezwzględnego kryterium dochodów poniżej ustawowego minimum egzystencji. Dynamika ubóstwa wg dochodów ma pozytywną tendencję, co świadczy o ogólnym wzroście dochodów ludności. Jednak to wcale nie oznacza lepszych możliwości konsumenckich Ukraińców, ponieważ w wyższym tempie rosną ceny przede wszystkim żywności i taryfy komunalne. Niestety, „poprawa wyników ekonomicznych przyczyniła się do wzrostu nierówności w dochodach i zasięgu względnego ubóstwa, jednak to nie spowodowało poprawy sytuacji najbardziej ubogiej ludności” (Analitychna dopovid’, 2017).

Ukraina należy do krajów nie tylko z wysokim, ale również ze wzrastającym poziomem ubóstwa (tabela 1).

Tabela 1. Wskaźniki ubóstwa ludności na Ukrainie (%)²

Kryteria ubóstwa	2015 r.	2016 r.	I poł. 2017 r.
Poziom ubóstwa			
Absolutne:			
według wydatków poniżej minimum egzystencji	58,3	58,6	48,3
według dochodów poniżej minimum egzystencji	51,9	51,1	39,4
według dochodów poniżej ustawowego minimum egzystencji	6,4	3,8	3,7
ONZ (5,05 USD)	2,4	2,0	1,9
Względne:			
według kosztów poniżej 75% mediany poziomu całkowitych kosztów	22,9	23,5	25,4
UE (60 % mediany dochodu)	8,1	7,7	9,7
Niemonetarne kryteria	26,7
Głębokość ubóstwa			
Względne według kosztów poniżej 75% mediany poziomu całkowitych kosztów	19,5	20,2	21,8
Absolutne według wydatków poniżej realnego minimum egzystencji	26,9	27,3	26,8
Absolutne według dochodów poniżej realnego minimum egzystencji	25,0	23,1	22,6
Absolutne poniżej ustawowego minimum egzystencji	16,5	16,9	19,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Analityczna zapyska, 2017).

Niestety, względne wskaźniki ubóstwa dotyczące wydatków ludności, mierzone według skali UE, nie mają pozytywnego trendu. Wysoki jest również wskaźnik ubóstwa według kryterium niemonetarnego (pomimo przeprowadzenia przeglądu dostępnych danych, nie znaleziono danych w tym zakresie za ostatnie dwa, analizowane lata). Wyniki sondażu przeprowadzonego w 2017 r. przez Państwową Służbę Statystyki wykazały, że 70,7% Ukraińców zalicza się do ubogich. Niezależnie od wybranego kryterium oceny ubóstwa, profile biednych pozostają praktycznie niezmiennione. Zmieniają się populacje osób ubogich, lecz grupy zagrożone ubóstwem pozostają niezmiennie.

Ubóstwo na Ukrainie obok ogólnych cech ma cały szereg specyficznych właściwości: 1) na ogół niski poziom życia ludności kraju; 2) psychologiczne odrzucenie nierówności ekonomicznych przez większość społeczeństwa; 3) bardzo wysoki odsetek osób, które uważają się za ubogie; 4) rozpowszechnienie się ubóstwa wśród ludności aktywnej zawodowo (Libanova, 2009); 5) wydatki Ukraińców tradycyjnie większe od dochodów (o 2,8% w 2017 r.) (Social, 2018); 6) większość wydatków budżetu domowego przeznaczana jest na żywność (52% w 2017 r.).

² Od 2014 r. z wyłączeniem tymczasowo zajmowanego terytorium Autonomicznej Republiki Krymu i miasta Sewastopol oraz części obszaru operacji antyterrorystycznej.

STRUKTURALNY WYMIAR UBÓSTWA

Niewątpliwie czynniki demograficzne w dużej mierze decydują o poziomie ubóstwa, zwłaszcza w gospodarkach transformacyjnych, gdzie adaptacja do zmieniających się warunków społeczno-ekonomicznych jest dla ludności problematyczna. Właśnie wspomniane czynniki demograficzne stają się kluczowymi w kształtowaniu dobrobytu rodziny, decydującymi w podziale rodzinnego budżetu (tabela 2).

Tabela 2. Poziom ubóstwa na Ukrainie według wieku, statusu społecznego i zatrudnienia

Grupy ludności	Względne (koszty poniżej 75% mediany poziomu całkowitych kosztów)		Absolutne (dochody poniżej ustawowego minimum egzystencji)	
	2015 r.	I poł. 2017 r	2015 r.	I poł. 2017 r
Dzieci 0–17 lat	29,2	32,4	62,7	49,0
16–19 lat	25,4	27,0	56,2	46,0
20–64 lata	21,3	23,3	47,8	34,9
Starsze – 75 lat	23,6	25,6	56,4	44,5
Emeryci	21,0	25,1	54,3	45,4
Zatrudnieni	18,3	20,1	42,6	26,9
Ukraina	22,9	25,4	51,9	39,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Analityczna zapyska, 2017).

Najbardziej zagrożoną ubóstwem społeczną grupą ludności Ukrainy są dzieci. Do tej grupy należy zaliczyć również studentów. Bardzo szybko rośnie liczba młodych osób zaliczanych do kategorii NEET. W ostatnich latach problemowi dziecięcego ubóstwa, a w szczególności wsparciu rodzin z małoletnimi dziećmi praktycznie nie poświęcono żadnej uwagi. Drugą najbardziej wrażliwą grupą są osoby starsze, w wieku powyżej 75 lat. Dość wysoka jest stopa ubóstwa wśród osób pracujących, co jest wynikiem niskich wynagrodzeń, a to z kolei powoduje masową migracją zarobkową.

Wysoki odsetek ubogiej ludności niesie ze sobą ryzyko wzrostu zagrożeń kryminalnych dla społeczeństwa. Tylko w okresie 2013–2015 liczba bardzo poważnych przestępstw na Ukrainie wzrosła prawie dwukrotnie. Ubodzy stają się przedmiotem i podmiotem przestępstw kryminalnych. Właśnie ta część ludności obiera nielegalne sposoby przezwyciężenia ubóstwa (Analityczna dopovid', 2017).

Uboga ludność Ukrainy jest reprezentowana przez różne typy gospodarstw domowych (tabela 3).

Kluczowymi czynnikami zwiększającymi ryzyko ubóstwa na Ukrainie są: obecność w składzie gospodarstwa domowego większej liczby dzieci, dziecka w wieku poniżej 3 lat, bezrobotnych osób oraz osób starszych (w wieku powyżej 75 lat). Niepokojące jest to, że we wszystkich typach gospodarstw domowych odnotowano

wzrost ubóstwa w ciągu ostatnich trzech lat. Niestety, kryzys z 2014 roku pogłębia się, co ogranicza możliwości realizacji kompleksowej polityki społecznej.

Tabela 3. Poziom względnego ubóstwa na Ukrainie według typów gospodarstw domowych, %

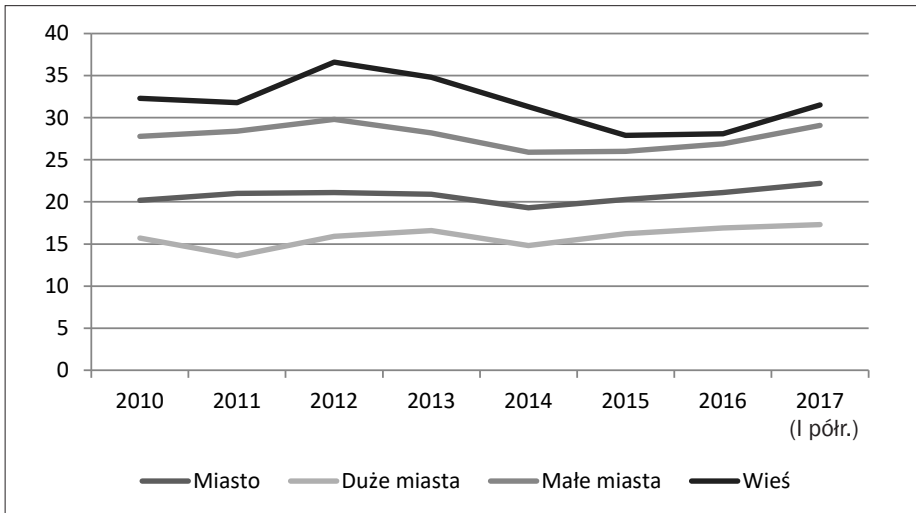
Rok	Gospo- darstwa domowe z dziećmi	W tym		Gospo- darstwa domowe bez dzieci	W tym	
		z dziećmi do 3 lat	minimum z 3 dzieci		wszyscy w wieku produkcyjnym	wszyscy w wieku emerytalnym
2005	35,4	36,4	66,0	17,7	15,4	16,2
2006	35,3	42,0	68,4	19,4	15,2	21,4
2007	33,9	39,5	64,6	19,4	15,0	21,8
2008	33,1	37,6	62,4	19,7	14,8	20,7
2009	32,0	34,2	53,8	19,6	15,8	21,7
2010	31,3	35,2	58,4	15,7	12,6	16,0
2011	32,2	36,0	55,8	16,2	13,7	16,9
2012	32,6	35,3	58,6	17,1	13,5	17,8
2013	31,9	33,5	59,2	15,7	12,2	15,1
2014	30,2	30,5	46,6	15,3	11,9	17,5
2015	28,6	33,2	48,9	16,2	10,3	19,8
2016	28,9	29,6	51,5	18,5	13,5	24,5
2017 (I poł.)	31,4	38,3	55,8	18,3	12,3	21,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Analityczna zapyska, 2017).

W 2017 roku względny wskaźnik ubóstwa na wsi wyniósł 31,5%. Co trzecie gospodarstwo domowe miało status ubożego. Wysoki poziom ubóstwa, zwłaszcza niemonetarnego, na obszarach wiejskich jest wynikiem ograniczonych możliwości podjęcia pracy w związku z nieuzasadnioną polityką koncentracji produkcji w rolnictwie, ograniczonym dostępem mieszkańców obszarów wiejskich do infrastruktury zdrowotnej, edukacyjnej i usług socjalnych. Warto zauważyć, że typowe oznaki ubóstwa ludności małych miast są bardziej podobne do ubóstwa na wsi, aniżeli dużych miast.

Wśród tradycyjnie uznanych przyczyn wysokiego ubóstwa mieszkańców wsi i osób starszych należy szczególnie wyróżnić czynniki subiektywne (związane z przekonaniami, postawami i zachowaniami ludzi danego społeczeństwa oraz ich cechami osobowymi i indywidualnymi możliwościami) (*Stopień...*, 2009). Przekonanie, że państwo zadecyduje o wszystkim jest zakorzenione w świadomości Ukraińców. Paternalistyczne oczekiwania Ukraińców są nadal bardzo silne i są wiodącymi wartościami społeczeństwa. Badania pokazują, iż 71,6% Ukraińców uważa, że zadaniem rządu jest zmniejszenie różnicy w poziomie dochodów, 74,3% respondentów jest przekonanych, że obowiązkiem państwa powinno być

zapewnienie ludności koniecznej pomocy medycznej, 75,4% uważa, że państwo musi stworzyć możliwości do przyjęcia poziom życia ludziom w starszym wieku (Ekspert, 2011).

Rys. 2. Ubóstwo według miejsca zamieszkania, %

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Analityczna zapyska, 2017).

Przewyciężenie ubóstwa jest spójnym i długookresowym procesem wymagającym ścisłej i skoordynowanej współpracy wszystkich podmiotów gospodarczych oraz władz państwowych i samorządowych. Aby przewyciężyć ubóstwo, rząd Ukrainy stale opracowuje odpowiednie programy. Programy te obejmują mechanizmy usprawniające system ubezpieczeń społecznych, system emerytalny, wsparcie społeczne dla rodzin, dzieci i młodzieży, poprawę opieki medycznej obywateli, udoskonalenie metodologii oceny ubóstwa i monitorowanie skuteczności realizacji programu. Niestety, brak reform w poszczególnych obszarach, niepewność oraz nierozsądnosc finansowa w ich realizacji nadal nie przyniosły wymiernych wyników. Koszty wsparcia ubogich w znacznej mierze są pokrywane przez środki redystrybuowane od pozostałej części ludności. Społeczne finansowe wsparcie ubogich (55,7%) jest niższe niż całej populacji (56,3%) (Natsional'na dopovid', 2017).

Ubóstwa nie można pokonać jedynie poprzez wspieranie potrzebujących. Potrzebne są zintegrowane podejścia, działania skierowane zarówno do osób ubogich, jak i do względnie zamożnej populacji. Prowadzona polityka społeczna kraju połączona ze wzrostem konkurencyjności gospodarki i technologicznym poziomem produkcji jest podstawą do podnoszenia poziomu życia ludności pracującej, źródłem podnoszenia poziomu pomocy społecznej dla ubogich i w rezultacie redukcji ubóstwa.

WNIOSKI

Podsumowując, można stwierdzić, że zjawisko „ubóstwa” ma niezwykle niejednorodny charakter, a jego definicja zależy od wymiaru, w którym jest badane. Ubóstwo charakteryzuje się ograniczoną zdolnością osoby, grupy osób lub wspólnoty do korzystania z dóbr materialnych zgodnie z różnymi poziomami potrzeb lub ustalonych standardów. Różne metody pomiaru ubóstwa dają odmienne wyniki. Dlatego w koncepcji obliczania poziomu ubóstwa należy stosować usystematyzowany zestaw obiektywnych i subiektywnych, monetarnych i niemonetarnych wskaźników.

Głównymi przyczynami ubóstwa ludności ukraińskiej jest skomplikowana sytuacja gospodarcza, obciążona zbrojnym konfliktem na wschodzie kraju, niski poziom standardów społecznych, wysoka stopa bezrobocia – zwłaszcza wśród młodzieży, stan finansów publicznych, korupcja, destrukcyjne zachowania władz państwowych i samorządowych.

Ubóstwo na Ukrainie utrzymuje się na wysokim poziomie, a od 2014 roku przybierają na sile negatywne zjawiska, jak utrzymujący się dualizm materialny i socjalny społeczeństwa. Do grup społecznych zagrożonych ubóstwem zalicza się rodziny z dziećmi i osoby w starszym wieku. Wysokie są również wskaźniki ubóstwa na obszarach wiejskich.

Skuteczna polityka ograniczania ubóstwa zależy od spójności i kompleksowości programów społecznych i gospodarczych. Ukraina dalej znajduje się w trakcie przeprowadzania reform, w tym w sferze społecznej, niestety żadna z nich nie jest zrealizowana.

BIBLIOGRAFIA

- Allen, T., Thomas, A. (red.). (2000). *Poverty and development into 21st century*. Oxford: Oxford University Press – XI.
- Analitychna dopovid'. (2017). *Bidnist' – holovna zahroza bezpetsi hromadyan u 2017 r.* Kyiv: Ukrayins'kyy Instytut Doslidzhennya Ekstremizmu.
- Analitychna zapyska. (2017). *Kompleksna otsinka bidnosti ta sotsial'noho vidchuzhennya v Ukrayini za I pivrichchya 2016–2017rokiv*. Kyiv: Instytut Demohrafiyi Ta Sotsial'nykh Doslidzhen'imeni M.V. Ptukhy.
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2018). *Ukrayina u tsyfrakh u 2017 rotsi*. Kyiv: ToV Vydavnytstvo „Konsul'tant”.
- Ekspert (2011). *Paternalizm zalyshayet'sya providnoyu tsinnisnoyu ustanovkoyu ukrayint-siv*. Pobrane z: https://dt.ua/ARCHIVE/ekspert_paternalizm_zalishaetsya_providnoyu_tsinnisnoyu_ustanovkoyu_ukrayintsiv.html.
- Friedman, R.D. (1965). *Poverty: Definition and Perspective*. Washington, D.C.: American Enterprise Institute for Public Policy Research.

- Libanova, E.M. i in. (2009). *Demografichni chynnyky bidnosti*. Kyiv: Instytut Demohrafiyi za Sotsial'nykh Doslidzhen' NAN Ukrainy.
- Natsional'na dopovid' (2017). *Tsili Staloho Rozvytku Ukrainy*. 2017. Kyiv: Ministerstvo Ekonomichnoho Rozvytku i Torhivli Ukrainy.
- Ovcharova, L.N. (2009). *Teoreticheskiye i prakticheskiye podkhody k otsenke urovnya, profilya i faktorov bednosti: rossiyskiy i mezhdunarodnyy opyt*. Moskva: Studio.
- Pro zatverdzhennya Metodyky kompleksnoyi otsinky bidnosti*. (2017). Pobrane z: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0728-17#n16>.
- Rowntree, B.S. (1971). *Poverty: a study of town life*. New York: H. Fertig.
- Rybakov, R.P. (2000). *Bednost' kak sotsial'nyy fenomen: sotsial'no-filosofskiy aspekt*: avtoref. disc. Moskva: Rossiyskiy Gosudarstvennyy Sotsial'nyy Universitet.
- Spicker, P., Leguizamón, S., Gordon, D. (2007). *Poverty: An International Glossary*. 2nd ed. London: International Studies in Poverty Research/Zed Books.
- Social and Demographic Characteristics of Households of Ukraine*. (2018) Kyiv: State Statistics Service of Ukraine.
- Stopień zagrożenia ubóstwem w woj. opolskim. Wielowymiarowa analiza porównawcza opracowana na podstawie metody wzorca rozwoju*. (2009). Opole: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Opolu.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. London: Penguin.
- Ukaz Prezydenta Ukrainy. (2001). Pro stratehiyu podolannya bidnosti. *Ofitsiynny visnyk Ukrainy*, 33.
- World Bank. (2015). *World Bank Forecasts Global Poverty to Fall Below 10% for First Time; Major Hurdles Remain in Goal to End Poverty by 2030*. Pobrane z: www.worldbank.org.
- World Bank. (2018). *GDP per capita (current US\$)*. Pobrane z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=UA>.

Streszczenie

Ubóstwo jest obecnie jednym z najbardziej dotkliwych problemów społeczno-gospodarczych Ukrainy. Celem artykułu jest znalezienie potwierdzenia wysokiego poziomu oraz specyfiki przyczyn ubóstwa na Ukrainie. W artykule wyjaśniono istotę pojęcia „ubóstwa” we współczesnej nauce, a także osobliwości dyskusji na jego temat oraz problemy związane z metodą jego pomiaru, w szczególności na poziomie krajowym. Jako dominującą przyczyną ubóstwa na Ukrainie wymieniono sytuację gospodarczo-polityczną. Przeanalizowano dynamikę głównych monetarnych wskaźników ubóstwa. Szczególna uwaga poświęcana jest badaniu strukturalnych aspektów ubóstwa w odniesieniu do kryteriów demograficznych i osadniczych. Na podstawie analizy strukturalnej identyfikowano najbardziej krytyczne grupy mieszkańców i proponowane mechanizmy pozwalające przezwyciężyć to zjawisko na Ukrainie. W oparciu o przeprowadzone badania można stwierdzić, że struktura wiekowa, społeczna, miejsce zamieszkania oraz zatrudnienia są podstawowymi kryteriami zróżnicowania biednej ludności Ukrainy.

Zastosowane metody badawcze to analiza porównawcza, statystyczna analiza danych, obliczenia własne oraz przegląd literatury. Wykorzystano dane pochodzące z bazy Państwowej Służby Statystyki Ukrainy oraz Instytutu Demografii i Studiów Społecznych.

Słowa kluczowe: ubóstwo, struktura, wskaźniki monetarne, Ukraina.

The structural dimension of poverty in Ukraine

Summary

Poverty is one of the most painful socio-economic problems of Ukraine. Finding the confirmation of a high level of poverty and the specifics of the causes of poverty in Ukraine was the purpose of this paper. The gist of the concept of “poverty” in modern science and the peculiarities of the discussion about it as well as the problems of the method of its definition, in particular at the national level, are all the subject matter of the paper. The political and economic situation is the main cause of poverty in Ukraine. The dynamics of the main monetary indicators of poverty is analyzed. A particular attention is paid to the study of the structural aspects of poverty in relation to demographic criteria and criteria of settlement. The most critical groups of inhabitants on the basis of structural analysis were identified and mechanisms for overcoming this phenomenon in Ukraine were proposed. Based on the conducted research it can be stated that age and social structures, place of residence and employment are the main criteria of differentiating the poor in Ukraine.

The research methods such as comparative analysis, statistical analysis of data, own calculations and literature review have been applied. The data from the State Statistics Service of Ukraine and the Institute for Demography and Social Research were used.

Keywords: poverty, structure, monetary indicators, Ukraine.

JEL: E21, I30, I32, I39.